

*Кіржецька М.С.,**асистент кафедри економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗАГРОЗИ ФУНКЦІОНУВАННЮ ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено статистичний аналіз функціонування цукрової галузі України за складовими її економічної безпеки. Запропоновано авторську послідовність діагностики базових елементів економічної безпеки цукрової галузі. На основі проведеного аналізу визначено загальні тенденції зміцнення економічної безпеки цукрової галузі України в 2011–2014 рр. Окреслено основні загрози її функціонуванню та розвитку за окремими складовими та в цілому.

Ключові слова: економічна безпека, цукрова галузь, складові економічної безпеки, загрози економічній безпеці галузі.

Постановка проблеми. Забезпечення економічної безпеки галузі формується на основі рішень стосовно обліку причин неефективного або недостатньо ефективного використання ресурсів та/або її можливостей для розвитку. Дана обставина актуалізує проблему ідентифікації загроз у процесі формування та реалізації політики розвитку галузі. Для визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня економічної безпеки галузі необхідно здійснити аналіз чинників, вплив яких є визначальним для її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження економічної безпеки реального сектора не можливе без діагностики його загроз. Так, Н. Юрків групує загрози реального сектора на: фінансові; виробничі; соціальні; правові; політичні та екологічні [1, с. 18].

М. Флейчук виокремлює загрози, які виникають в умовах трансформаційної економіки в процесі інтеграції у світове господарство, типологізуючи їх за напрямами: (1) зниження конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання; (2) перехід нелегітимно монополізованих ринків під контроль суб'єктів глобалізації; (3) формування нелегітимних центрів влади на основі монопольного контролю; (4) погіршення інвестиційного клімату; (5) «консервація» попереднього технологічного укладу та гальмування переходу до інноваційного розвитку; (6) відтік капіталу в зовнішнє конкурентне господарське середовище; (7) загострення невирішених соціально-економічних проблем; (8) неефективне використання ресурсної бази [2, с. 139].

Т. Васильців здійснює аналіз загроз у відповідності до джерела їх існування. Автор зазначає, що внутрішні небезпеки чи загрози можуть виникати на мікро-, мезо- та макрорівнях ієрархії управління економікою внаслідок недосконалого державного управління. Водночас зовнішні загрози економічної безпеки реального сектора можуть бути проявом тіншового сектора ринку, зовнішніх ринків та інтеграційних дій, в яких беруть участь органи державного управління [3, с. 34]. Ми погоджуємося з автором стосовно поділу небезпек чи загроз реального сектора на зовнішні і внутрішні. Зовнішні загрози ми можемо ідентифікувати для всіх підсистем реального сектора – це: (1) недосконалість інституційного середовища;

(2) загрози, пов'язані з інтеграцією країни в глобальну економіку; (3) політична нестабільність; (4) несприятливий діловий клімат та відсутність бізнес-культури; (4) структурна криза.

Проте внутрішні загрози зазвичай виникають у самому середовищі підсистем реального сектора, тому їх ідентифікацію, яка є недостатньо дослідженою, необхідно проводити, спираючись на галузеву специфіку.

Мета статті полягає у дослідженні економічних загроз функціонуванню цукрової галузі України на основі статистичного аналізу стану галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На практиці не існує однакових механізмів підвищення економічної безпеки, тому що для різних галузей існують різні умови функціонування: відмінні ресурсні чинники та можливості для розвитку. Саме тому зростає роль оцінки рівня економічної безпеки для кожної галузі, що дозволяє конкретизувати загальні інструменти її підвищення. Діагностиці базових елементів економічної безпеки цукрової галузі передують визначення її структурної моделі (рис. 1).

Існує певний набір критичних параметрів, що визначають економічну безпеку галузі, порушення яких призводить до втрати її незалежності, і в результаті вона може перестати існувати. Ці критичні параметри охоплюють сфери, що найбільше пов'язані зі станом функціонування галузі. Показники оцінювання, які будуть використовуватись, повинні не лише розкривати ефективність використання ресурсів, але й виступати складовими динамічності галузі. Так як економічна безпека галузі є поняттям ринковим, системним і комплексним, то оцінка її рівня повинна здійснюватись не одним показником, а цілою їх системою. Звідси випливає, що узагальнюючий показник економічної безпеки повинен інтегрувати в собі функціональні складники внутрішнього середовища, а саме ресурсну, соціальну, ринкову складові та складову розвитку.

Ресурсна складова безпеки галузі відображатиме стан ефективності використання ресурсів галузі.

Соціальна складова безпеки галузі показує стан задоволення на належному рівні потреб, інтересів та цілей споживачів галузевої продукції та забезпечення галузі трудовими ресурсами.

Безпека ринкової складової – це стан захищеності внутрішньогалузевих інтересів в умовах зростання впливу глобалізації.

Безпека складової розвитку – це стан забезпеченості умов, за яких визначальною є адаптація галузевої системи або її окремих компонентів до високої мінливості ринкової кон'юнктури та створення «на виході» конкурентоспроможної продукції.

Загальні тенденції зміцнення економічної безпеки цукрової галузі за ресурсною складовою протягом відбувалась за напрямами (табл. 1):

1) технічного переоснащення галузі, про що свідчить зменшення на 7,4% зношеності основних виробничих фондів та зростання фондомісткості (на 3,5%), яке пояснюється закупів-

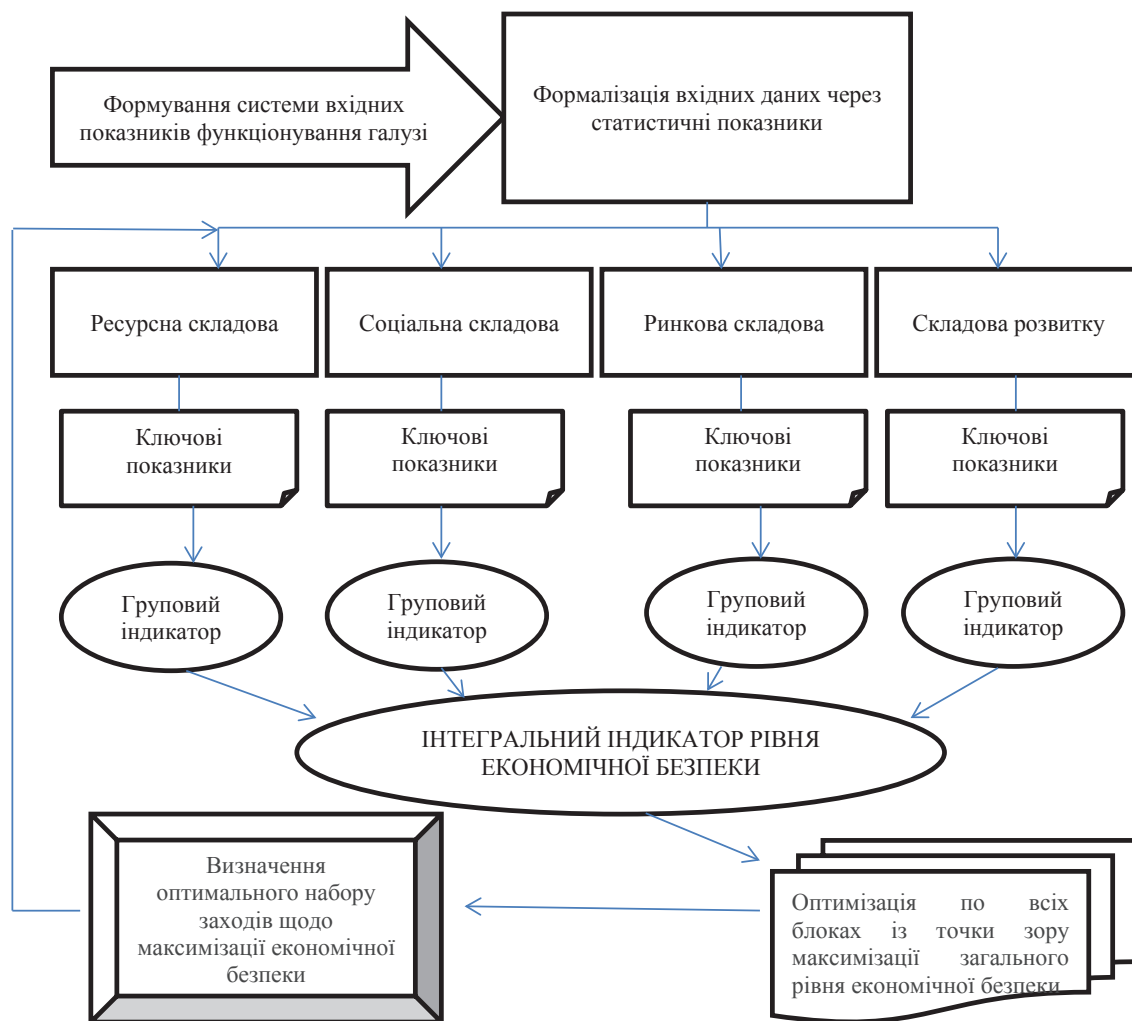

Рис. 1. Послідовність діагностики базових елементів економічної безпеки цукрової галузі

Таблиця 1

Динаміка показників ресурсної складової економічної безпеки цукрової галузі в 2011–2014 рр.

	Показники	Роки				Відхилення показника 2014 р. до 2011 (+,-)
		2011	2012	2013	2014	
1	Середня кількість зайнятих працівників галузі в розрахунку на 1 цукровий завод, ос.	300	326	340	395	+95
2	Продуктивність праці на цукрових заводах галузі, кг/ ос.	778	717	571	306	-472
3	Ефективність фонду заробітної плати цукровиків, %	31,49	28,22	19,7	20,8	-10,69
4	Матеріаломісткість коп./грн.	50	39	40	30	-20
5	Питома вага енергоресурсів у собівартості цукру, %	26,6	26,4	26,1	27	+0,4
6.	Фондомісткість, грн.	0,87	0,7	0,75	0,9	+0,03
7	Ступінь зносу основних виробничих фондів галузі, %	72,4	70,4	68,7	65	-7,4
8	Технологічна якість цукрового буряку, т/га	15,3	16,63	16,1	16,4	+1,1
9	Вартість позикових ресурсів на внутрішньому ринку, %	24	19	21	25	+1
10	Темп зростання перехідних запасів, % до попереднього року	0,07	0,22	0,36	0,23	+0,16
11	Індекс ціни виробників на цукор	1,35	0,69	0,95	1,08	-0,27
12	Частка виробництва цукру цукровими холдингами в заг. структурі галузі, %	62	66,3	70,6	83,7	+21,7
13	Тривалість виробничого циклу, днів	63,7	75,1	80,7	64,8	+1,1
14	Забезпеченість сировиною, %	71,7	67,9	60	64	-7,7

Джерело: проаналізовано за даними [3–5]

лею основних засобів за кордоном, а також підвищенням тривалості виробничого циклу (на 1,73%);

2) зниження вартості позикових ресурсів (на 1%);

3) вертикальної інтеграції виробників цукру (зростання на 21,7% частки виробництва цукру цукровими холдингами в загальній структурі цукрової галузі);

4) підвищення якості сировини (на 7,7%).

Пріоритетом для забезпечення економічної безпеки було технологічне переоснащення цукрових заводів та підвищення якості цукрового буряку.

Негативний вплив на стан функціонування цукрової галузі здійснює:

1) зниження ефективності використання трудових ресурсів, про що свідчить значне зниження продуктивності праці (на 60%) та ефективність фонду заробітної плати (на 10,69%);

2) зростання матеріаломісткості продукції (на 20 коп., або на 40%, у кожній гривні виробленого цукру);

3) зростання питомої ваги енергоресурсів у собівартості цукру (+0,4%) із продовженням тренду зростання.

Загальні тенденції зміцнення економічної безпеки цукрової галузі за соціальною складовою протягом 2011–2014 рр. відбувались за напрямками (табл. 2):

1) розширення каналів збуту продукції (1,45%);

2) підвищення якості цукру (частка недоброякісної продукції скоротилась із 10% до 2%);

3) збереження існуючої фізичної й економічної доступності цукру на внутрішньому ринку (протягом досліджуваного періоду спостерігаються достатньо високі значення показників індексу фізичного (100%) та економічного (98%) доступу до цукру, про що свідчать відповідні показники).

Таблиця 2

Вихідні дані для визначення індикаторів стану соціальної та ринкової складових економічної безпеки цукрової галузі України в 2011–2014 рр.

№	Показники	Роки				Відхилення показника 2014 р. до 2011 р. (+,-)
		2011	2012	2013	2014	
Індикатори стану соціальної складової економічної безпеки цукрової галузі						
1	Показник дистрибуції цукру, %	7,55	7,71	8,3	9	+1,45
2	Частка недоброякісної продукції, %	12	12	4	2	-10
3	Індекс фізичної доступності цукру для населення	1	1	1	1	0
4	Показник економічної доступності цукру для населення, %	93,2	92,2	92,9	98	+4,8
5	Частка зайнятих у цукровій галузі в загальній кількості зайнятих по Україні, %	0,07	0,12	0,11	0,06	-0,01
Індикатори стану ринкової складової економічної безпеки цукрової галузі						
1	Частка національного цукрового ринку країни в загальносвітовому ринку цукру, %	0,97	1,39	1,03	1	+0,03
2	Частка продукції цукрової галузі в загальному обсязі експорту країни, %	0,40	0,04	0,50	0,1	-0,3
3	Відношення exp/imp на ринку цукру в Україні	0,001	0,03	69,8	35	+35
4	Експорт цукру на одну особу, дол. США	0,04	0,02	0,08	1,5	+1,46
5	Частка тіньової складової на ринку цукру, %	20	20	20	20	0
5	Рівень рентабельності виробництва, %	3,1	-0,3	-8,5	-2,5	-5,6
7	Індекс потенційної міжнародної конкурентоспроможності виробництва цукру в Україні	1,93	1,6	1,8	1,93	0

Джерело: проаналізовано за даними [3–5]

Таблиця 3

Вихідні дані для визначення індикаторів складової розвитку економічної безпеки цукрової галузі в 2011–2014 рр.

№	Показники	Роки				Відхилення показника 2014 р. до 2011 р. (+,-)
		2011	2012	2013	2014	
1	Частка зосередженого на території країни виробництва цукру від загальної величини споживання в натуральному виразі, %	100	100	100	100	0
2	Темп зростання національного ринку цукру, %	0,35	0,90	-3,98	5,18	+4,83
3	Частка інноваційних продуктів у національній цукровій галузі, %	0	0	0,01	0,01	+0,01
4	Частка інновацій у виробництві, %	26,9	21,4	12,2	21,2	-5,8
5	Частка цукрових заводів, що мають виробничі сертифікати ISO9001, %	19,5	20	23	30	+10,5
6	Капітальні інвестиції в галузі до загального обсягу капітальних інвестицій, %	4,8	4,4	4,4	5,7	+0,9
7	Частка фахівців усіх спеціальностей для цукрової промисловості в загальній кількості спеціалістів в Україні, %	0,36	0,37	0,36	0,3	-0,06

Джерело: проаналізовано за даними [3–5]

Із негативних тенденцій, які в подальшому можуть вплинути на рівень економічної безпеки, є чинник значного зниження чисельності зайнятих у цукровій галузі в загальній кількості зайнятих по Україні. Підґрунтям для оцінювання економічної безпеки цукрової галузі за ринковою складовою є оцінювання присутності цукрової галузі за існуючих умов на зовнішніх ринках та внутрішні особливості ринку, такі як рентабельність та тіньова складова.

Так, загальні тенденції зміцнення економічної безпеки цукрової галузі за ринковою складовою протягом 2011–2014 рр. (табл. 2) не є чітко визначеними, проте в загальному можна зробити висновок про неприпустимо низький рівень досліджуваних показників.

Протягом 2011–2014 рр. актуалізувались негативні тенденції, що мають вплив на зниження рівня ринкової складової економічної безпеки галузі:

- 1) скорочення частки національного цукрового ринку країни в загальносвітовому ринку цукру (-0,03%);
- 2) високий рівень тінізації галузі (20%);
- 3) зниження загального рівня рентабельності (-5,6%);
- 4) нечітко виражені тенденції стосовно потенційної міжнародної конкурентоспроможності виробництва цукру в Україні.

Загальні тенденції зміцнення економічної безпеки цукрової галузі за ринковою складовою протягом 2011–2014 рр. відбулися за напрямком зростання експорту цукру, зокрема позитивною була динаміка показників: відношення exp/imp на ринку цукру в Україні (показник зріс у 35 разів) та експорту цукру на одну особу (показник зріс у 40 разів).

Ще одним важливим напрямом зміцнення економічної безпеки цукрової галузі є зміцнення складової її розвитку. Найважливішими напрямами зміцнення економічної безпеки галузі за цією складовою є структурні зміни, що базуються на інноваційно-інвестиційній моделі розвитку (табл. 3).

Із 2013 р. цукровими заводами здійснювалося виробництво біоетанолу (проте його частка у загальному обсязі виробництва цукрової галузі є дуже малою – 0,01%); відбувалося зростання частки цукрових заводів, що мають виробничі сертифікати ISO9001 (у 1,5 рази); зростання капітальних інвестицій у галузь зросло на 0,9%.

Негативною є тенденція, яка в довгостроковій перспективі матиме суттєвий вплив на функціонування галузі – це скорочення частки фахівців усіх спеціальностей для цукрової промисловості в загальній кількості спеціалістів в Україні та частки інновацій у виробництві (на 5,8%).

Висновки. Отже, основними чинниками дестабілізації цукрової галузі є вихідні умови її функціонування, що були сформовані під час планового регулювання економіки. До моменту переходу на ринкові відносини господарювання цукрова галузь уже мала побудовану за багато років структуру й виробничо-економічні зв'язки, які під час трансформації, не були підкріплені належними адаптаційними механізмами для організації та управління виробництвом. Досліджуючи проблему економічної безпеки цукрової галузі в умовах трансформації економіки, узагальнимо чинники, що є безпосередніми загрозами її функціонуванню: (1) збільшення енергоємності і матеріаломісткості виробництва цукру через несприятливий стану устаткування; (2) зниження ефективності викори-

стання трудових ресурсів; (3) зниження чисельності зайнятих у цукровій галузі в загальній кількості зайнятих по Україні; (4) скорочення частки національного цукрового ринку країни у загальносвітовому ринку цукру; (4) високий рівень тінізації галузі; (5) низька дохідність виробництва і низький захист економічних інтересів виробників цукру; (6) слабка та несистемна державна підтримка цукровиробників; (7) скорочення частки фахівців усіх спеціальностей для цукрової промисловості; (8) зниження частки інновацій у цукровиробництві.

Література:

1. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : [монографія] / Н.Я. Юрків. – Львів : ПАІС, 2012. – 400 с.
2. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М.І. Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660 с.
3. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал 2008. – 386 с.
4. Офіційна сторінка Національної асоціації цукровиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sugarua.com/>.
5. Офіційна сторінка Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/regulatory?nid=12047&add=ria>.
6. Офіційна сторінка ТОВ «Укрселко» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrselko.com/market-potential/analytics/>.
7. Офіційна сторінка статистичної служби Євросоюзу Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eurostat.com/.

Киржецкая М.С. Основные экономические угрозы функционированию сахарной отрасли Украины

Аннотация. В статье проведен статистический анализ функционирования сахарной отрасли Украины по составляющим ее экономической безопасности. Предложена авторская последовательность диагностики базовых элементов экономической безопасности сахарной отрасли. На основе проведенного анализа определены общие тенденции укрепления экономической безопасности сахарной отрасли Украины в 2011–2014 гг. Обозначены основные угрозы ее функционированию и развитию по отдельным составляющим и в целом.

Ключевые слова: экономическая безопасность, сахарная отрасль, составляющие экономической безопасности, угрозы экономической безопасности отрасли.

Kirzhetska M.S. Major economic threats for the sugar industry in Ukraine

Summary. The article gives a statistical analysis of the functioning of the sugar industry of Ukraine belonging to its economic security. It's offered the author's sequence of diagnostic basic elements of economic security of the sugar industry. On the base of analysis, the overall trend of strengthening Ukraine's sugar industry economic security in 2011–2014. Outlined the main threat to its functioning and development of individual components and overall.

Keywords: economic security, the sugar industry, the components of economic security, economic security threats to the industry.